

PRAWO KANONICZNE / CANON LAW

KS. RYSZARD TRZASKAWKA

PROBOSZCZ I WIKARIUSZ PARAFIALNI JAKO OSOBY ODPOWIEDZIALNE ZA PRZEPOWIADANIE SŁOWA BOŻEGO

1. Wstęp

Kościół zgodnie ze swoją naturą ma do realizacja trzy zadania. Są nimi: uświęcanie, nauczanie i rządzenie. Przyglądając się zatem zagadnieniu przepowiadania słowa Bożego, niewątpliwie mamy do czynienia z czymś, od czego Kościół w żaden sposób dyspensować się nie może. Kwestia przepowiadania słowa wpisuje się zarówno w nauczanie, ale również w uświęcanie. Człowiek pouczony mądrością pochodzącą od Boga winien wybierać dobro i tym samym zmierzać w kierunku świętości. Widzimy zatem powszechność tego zadania, do wypełnienia którego zobowiązani są wszyscy ludzie dobrej woli, a tym bardziej duszpasterze wspólnoty parafialnej.

Urząd proboszcza w tej kwestii został określony w kanonie 519 następującymi słowami: „aby wykonywać dla tej wspólnoty zadania nauczania, uświęcania i rządzenia we współpracy także z innymi prezbiterami lub diakonami oraz świadczącymi pomoc wiernymi świeckimi, zgodnie z przepisami prawa”¹. Słowa te stanowią potwierdzenie prawnego zobowiązania do wykonywania tego zadania wraz z objęciem urzędu pasterzowania dla danej wspólnoty². Wskazują równocześnie na udział współpracowników w wypełnianiu tej powinności. Niewątpliwie taką pomocą jest posługa parafialnego wikariusza. Cytowany już Kodeks, w kanonie 548, tak wyraża się na ten temat: „wikariusz parafialny z racji urzędu zobowiązany jest wspomagać proboszcza w całej posłudze parafialnej...”³. Pozostaje jeszcze spojrzeć na to zagadnie z najszerszego punktu widzenia, którym jest przyjęcie święceń prezbiteratu i wypływające z tego faktu zobowiązania w kontekście poruszanego zagadnienia: „prezbiterzy i diakoni po-

KS. RYSZARD TRZASKAWKA – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-4509-7595>, e-mail: ryszardtrzaskawka92@wp.pl

¹ Kodeks Prawa Kanonicznego (dalej: KPK), Poznań 2022, kan. 519.

² Por. R. Kantor, *Prezbiter jako podmiot odpowiedzialny za przepowiadanie słowa Bożego w świetle obowiązującego magisterium Kościoła*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2012, nr 4, s. 313.

³ KPK, kan. 548 § 2.

siadają wszędzie upoważnienie do przepowiadania, z którego powinni korzystać za domniemaną przynajmniej zgodą rektora kościoła, chyba że upoważnienie to zostało ograniczone albo odwołane przez właściwego ordynariusza, albo na mocy prawa partykularnego jest wymagane wyraźne zezwolenie⁴. Po zaprezentowaniu podstawy prawnej wynikającej z natury święceń, jak również pełnionego urzędu i funkcji, możemy bardziej szczegółowo przyjrzeć się sposobom realizacji tej odpowiedzialności. Warto zdać sobie sprawę, że przepowiadanie w Kościele nie jest rzeczywistością łatwą, mimo niezwykle prostego i jednocześnie precyzyjnego ujęcia tematu pod względem jurysdykcyjnym. Problem pojawia się zarówno po stronie głoszących, jak i słuchaczy. Niewątpliwie słuchacze zwracają baczna uwagę na długość oraz jakość głoszonego słowa. Ten punkt widzenia potwierdzają wystąpienia adresowane do duchownych przez samego biskupa Rzymu. Można wymienić dla przykładu przemówienie z 4 października 2013 r. z katedry św. Rufina w Asyżu do osób duchownych lub z 20 stycznia 2023 r. do uczestników kursu liturgicznego organizowanego przez Papieski Instytut św. Anzelma. Różnica dziesięciu lat między tymi papieskimi wystąpieniami pokazuje aktualność problemu. Ponadto duszpasterzom może towarzyszyć przekonanie, że ich wystąpienia są niezrozumiałe, a tym sposobem nieużyteczne dla wiernych. Stąd tak licznie organizowane są konferencje i warsztaty homiletyczne przez ośrodki duszpasterskie różnych diecezji, aby zaradzić zaistniałej sytuacji. Artykuł ten pokazuje zatem nie tylko literę prawną przepowiadania słowa Bożego, ale również obecny różnorodny aspekt duszpasterski w aktualnym prawodawstwie Kościoła służący niewątpliwie pomocą kaznodziei oraz parafialnej wspólnoty.

2. Formy przepowiadania słowa Bożego

2.1. Homilia

Niewątpliwie pierwszą formą przepowiadania słowa Bożego przez proboszcza bądź wikariusza na gruncie parafii, gdzie pracują na co dzień, jest homilia. Zgodnie z encyklopedyczną definicją to: „rodzaj przepowiadania kościelnego, polegający na popularnym wyjaśnianiu, komentowaniu, aktualizacji i praktycznym zastosowaniu tekstów biblijnych”⁵. Samo słowo pochodzi natomiast z języka greckiego i oznacza rozmowę, przebywanie ze sobą razem. Jest to słowo zarezerwowane tylko dla osób mających święcenia, czyli kapłana lub diakona, i stanowi nieoddzielną część liturgii. Treścią nie może odbiegać od czytań, które wybrzmiały przed jej rozpoczęciem, jak również od zasad życia chrześcijańskiego.

Prawodawca kościelny nakazuje ponadto wygłoszenie homilii podczas wszystkich eucharystii w niedziele, uroczystości i święta nakazane, które są celebrowane

⁴ KPK, kan. 764.

⁵ M. Brzozowski, *Homilia*, w: *Encyklopedia Katolicka*, pod red. J. Walkusza, t. 6, Lublin 1993, kol. 1175.

przy udziale wiernych. Zawsze istnieje możliwość odstąpienia od normy prawnej, ale musi zaistnieć bardzo poważna przyczyna. Pytając o taką okoliczność, która umożliwiłaby niezachowanie tego kanonu, odnajdujemy odpowiedź w sytuacjach zagrażających bezpośrednio życiu. Dotyka to zwłaszcza terenów, gdzie chrześcijaństwo jest prześladowane, a publiczne wyznawanie wiary nie jest możliwe i musi realizować się w konspiracji.

Norma kodeksowa w paragrafie trzecim wskazuje nam aspekt podmiotowy homilii. Oznacza to, że wydarzenie liturgiczne jest ważną podstawą do wygłoszenia słowa, ale najważniejszy jest człowiek, w tym aspekcie wierny, którego głód słowa Bożego winien być zaspokojony także w dni powszednie, a zwłaszcza w okresach mocnych kalendarza liturgicznego, czyli Adwentu i Wielkiego Postu. Nie wolno duszpasterzom zapomnieć o Mszach Świętych pogrzebowych, na których gromadzą się ludzie, oczekujący duchowego wsparcia i umocnienia nie ludzkim słowem, które w obliczu śmierci jest niewystarczające, ale właśnie słowem pochodzącym od dawcy życia i śmierci, czyli samego Boga⁶.

Ostatnia kwestia, na którą przepis zwraca uwagę, dotyczy odpowiedzialności prawnej. Przestrzeganie poruszanej przez nas formy przepowiadania słowa Bożego, którą jest homilia, wpisane jest w obowiązki przełożonego danej wspólnoty, tj. proboszcza albo rektora, jak literalnie wymienia kanon, ale niewątpliwie przepis ten rozciąga się na: przełożonych zakonnych, kapelanów i innych kapłanów bezpośrednio zarządzających kaplicą lub kościołem⁷. Nie są one fakultatywne, lecz obligatoryjne⁸. Warto w tym miejscu przytoczyć pytanie adresowane do Papieskiej Komisji Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego: „Czy biskup diecezjalny może dyspensować od przepisu kan. 767 § 1, który rezerwuje głoszenie homilii kapłanowi lub diakonowi?”. Odpowiedź była jednoznaczna i negatywna⁹. Uzasadnienie tego zakazu stanowi wewnętrzny węzeł jedności eucharystii obecny między liturgią słowa a liturgią eucharystyczną oraz zastrzeżenie głoszenia homilii dla osoby mającej sakrament święceń. Pojawiła się jednak kwestia, iż homilia nie jest elementem konstytutywnym Mszy Świętych. Zestawiono tę prawdę z treścią kanonu 86, traktującego o niemożności dyspensowania tylko w zakresie czynności konstytutywnych instytucji lub czynności prawnych. Niemniej jednak ten głos nie doczekał się pozytywnego rozpatrzenia i obowiązującą normą jest aktualne prawodawstwo¹⁰.

Minione lata wskazały na jeszcze jeden aspekt związany z homilią. Koncentruje się on na jej najmłodszych słuchaczach, którzy również uczestniczą w tej samej celebracji eucharystii, co osoby dorosłe. Wykształciła się bowiem w praktyce tzw. homilia dla dzieci. Bardzo często to dialogowana forma, którą kapłan realizuje, wędrując z mikrofonem po przestrzeni kościoła. Zadajemy jednak

⁶ Por. L. Szewczyk, *Chrystocentryzm w teorii i praktyce przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Pastoralne” 2011, nr 7, s. 311.

⁷ Por. P. Kaleta, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/1, Poznań 2023, s. 67.

⁸ Zob. KPK, kan. 767.

⁹ Por. A. Domaszek, *Zdolność wiernych świeckich do przepowiadania słowa Bożego*, „Seminare” 2004, nr 20, s. 122.

¹⁰ Por. tamże, s. 123.

pytanie, czy ta praktyka znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawnych i liturgicznych? Jednoznacznie możemy stwierdzić, że Kodeks Prawa Kanonicznego milczy na ten temat. Z pomocą przychodzi dokument, pt. *Wprowadzenie do wydania lekcjonarza mszalnego z 1981 roku*, czytamy tam: „Homilia jest prawdziwie owocem rozmyślania, jeśli jest dobrze przygotowana, niezbyt długa ani zbyt krótka i jeśli jest skierowana do wszystkich obecnych, także do dzieci i ludzi niewykształconych” oraz „Kapłan celebrujący wygłasza homilię przy krześle, stojąc lub siedząc, albo na ambonie”¹¹. Liturgiści wskazują na uniwersalność przekazu Bożego słowa, aby zawierało w swojej strukturze treści ujęte w formę przyswajalną przez większość słuchaczy obecnych na sprawowanej liturgii. Pod tym pojęciem kryją się nie tylko dzieci, ale również osoby dorosłe z nimi zrównane. Ponadto dokument jasno prezentuje statyczną postawę homilisty, wymieniając konkretnie zajmowane przez niego miejsce. Najszerze jednak spojrzenie prezentuje dyrektorium o Mszach Świętych z udziałem dzieci, które wyraża się w tym punkcie następującymi słowami: „Homilia skierowana do dzieci niekiedy będzie przechodzić w dialog z nimi, chyba że lepiej jest, aby dzieci słuchały w milczeniu”¹². Ta regulacja pozostawia największą swobodę kaznodziei, aby dobrać jak najdogodniejszą formę dla swoich słuchaczy, mając na względzie ich duchową korzyść. Jednocześnie dyrektorium przestrzega, aby sposób przekazu nie odbiegał zbyt od zwyczajnego sposobu sprawowania liturgii słowa w czasie Mszy Świętej. Ma to na celu zapewnienie ciągłości i jedności liturgii w życiu wiernego. Dyrektorium wyraża troskę, by dziecko, wchodząc w dorosłość, miało świadomość, że jest to ciągle ta sama liturgia, a nie rzeczywistość, która nie ma kontynuacji w formach sprawowanych dla dorosłych¹³.

2.2. Rekolekcje

Drugą kodeksową formą przepowiadania są parafialne rekolekcje. Czytamy o nich w kanonie 770: „Proboszczowie, zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego, powinni w pewnych okresach organizować nauki, zwane rekolekcjami...”¹⁴. Słowo „rekolekcje” doczekało się potrójnego wyjaśnienia. Pierwsze z nich *recollectio* zgodnie z łacińską etymologią oznacza ‘wewnętrzne skupienie’, drugie *recolligere* znaczy ‘zebrać na nowo’ oraz trzecie *re legere* – ‘odczytać na nowo’. Każde z tych trzech znaczeń bez wątplenia wskazuje na nowy początek albo myśli, albo bycia, albo uchwycenia sensu. Jest to zadanie, którego mają podjąć się proboszcz bądź wikariusz parafii wobec swoich parafian. Mogą uczynić to osobiście lub skorzystać z pomocy zaproszonego gościa, niemniej jednak to na nich spoczywa konieczność zrealizowania normy kodeksowej.

¹¹ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wprowadzenie do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*, Poznań 2022, nr 26.

¹² Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1977, nr 2–3, s. 84.

¹³ Por. tamże, s. 82.

¹⁴ KPK, kan. 770.

Ponadto rekolekcje są działalnością ewangelizacyjną, która trwa przez ściśle wyznaczony czas, opierając się na szczegółowo wypunktowanym programie. Celem jest, zgodnie z etymologią słowa, zatroszczenie się o całą duchowość człowieka w tym najczęściej kilkudniowym okresie. Stąd też podczas rekolekcji nie może zabraknąć wygłoszonych nauk, konferencji, ale również modlitwy, eucharystii, a nade wszystko czasu przeznaczanego na spowiedź świętą¹⁵.

Odnosząc się do ujętego w normie prawnej wyrażenia „pewnych okresach”, są nimi bez wątpienia mocne okresy w kalendarzu liturgicznym, a dokładniej rzecz ujmując – poprzedzający Boże Narodzenie okres Adwentu i poprzedzający Zmartwychwstanie Pana Jezusa okres Wielkiego Postu. Mogą to być również inne ważne wydarzenia z życia parafialnego, których przeżycie domaga się od wspólnoty parafialnej wcześniejszego duchowego przygotowania. Wymienić w tym miejscu można: przyjęcie święceń kapłańskich przez kandydata do prezbiteratu z danej parafii, która w następstwie uczestniczyć będzie w eucharystii z udzieleniem tych święceń, jak również we Mszy Świętej prymicyjnej sprawowanej właśnie w rodzinnej parafii. Jako przykład można wskazać również oddanie do publicznego kultu nowo wybudowanego kościoła, w którym od tego momentu będzie gromadzić się parafialna wspólnota na modlitwę i sprawowanie sakramentów. Odnosząc się do treści kanonu 770 w kontekście postanowień biskupa diecezjalnego, na przykładzie Archidiecezji Gnieźnieńskiej istnieje takie zalecenie: „...podczas rekolekcji obowiązkowych w czasie Wielkiego Postu, a usilnie zalecanych w Adwencie oraz przy innych stosownych okazjach duszpasterskich; podczas rekolekcji szkolnych dla dzieci i młodzieży przewidzianych programowo każdego roku; podczas rekolekcji zamkniętych oraz dni skupienia, które należy uznać za szczególną potrzebę obecnej doby i gorąco popierać; podczas triduum, nabożeństw stanowych, okolicznościowych, czy okresowych (np. pasyjnych, majowych, czerwcowych i październikowych)”¹⁶. Jednoznacznie wymienia ono okresy, kiedy proboszcz i zrównani z nim w prawie mają powinność przeprowadzenia rekolekcji na terenie parafii oraz jakie inne okoliczności przemawiają za fakultatywną formą dzieła ewangelizacji. Tematyka poruszanych zagadnień pozostaje oczywiście kwestią otwartą w zależności od okoliczności, wobec których głoszone są nauki rekolekcyjne.

2.3. Misje

Trzecią kodeksową formą są misje święte, które również zostały umiejscowione w tym samym kanonie. Pod tym pojęciem kryje się: „organizowana przez proboszczów w pewnych okresach, zgodnie z zarządzeniem biskupa diecezjalnego, nadzwyczajna (przejściowa) działalność ewangelizacyjna, trwająca przez określony czas, polegająca na głoszeniu słowa Bożego, sprawowaniu sakramentów

¹⁵ Por. J. Adamczyk, *Wybrane formy przepowiadania słowa Bożego w parafii (kan. 770 KPK)*, „Analecta Cracoviensia” 50(2018), s. 243.

¹⁶ *III Powojenny synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, pod red. B. Czyżewskiego, Gniezno 2001, s. 105.

i celebracjach misyjnych (pobożnych ćwiczeniach), prowadzona przez uprawniony zespół misyjny przybywający spoza parafii, których celem jest gruntowna odnowa i ożywienie życia chrześcijańskiego wiernych, dzieło ewangelizacji parafii podejmowane przez dłuższy czas niż rekolekcje”¹⁷. Celem jest odnowienie i oczyszczenie wiary przez przypominanie fundamentalnych jej prawd¹⁸. Na przestrzeni lat pojawiały się różne formy. Wymienić można: misje tradycyjne, kerygmatyczne oraz ewangelizacyjne. Wszystkie bazują na głównych prawdach wiary, ale różnią się punktem widzenia na fundamenty religii. Idea misji zrodziła się zasadniczo po reformacji. Do głównych piewców tego dzieła zaliczyć należy św. Wincentego a Paulo i powołane przez niego zgromadzenie Księża Misjonarzy. Praca ich cieszyła się uznaniem Stolicy Apostolskiej, zwłaszcza papieża Benedykta XIV, który wypowiedział się na ten temat w encyklice *Gravissimum supremi* z 1745 r. w punkcie 9¹⁹. W prywatnym tłumaczeniu możemy zrozumieć te słowa jako korzyść duchową, którą odniósł sam papież wraz ze swoimi pracownikami, ilekroć uczestniczyli w prowadzonych misjach świętych.

Ciekawą informacją jest zapis kodeksowy jurysprudencji z 1917 r. Czytamy tam: „Obecnie Kodeks postanawia, że ordynariusz powinien czuwać, by proboszczowie urządzali dla wiernych misje przynajmniej co dziesięć lat; proboszczowie zaś, także zakonni, mają obowiązek przestrzegać zarządzeń ordynariusza miejscowego do urządzania tych misji”²⁰. W porównaniu z obecną normą, która wymienia jedynie misje parafialne jako jedną z wielu możliwości duszpasterskich, widzimy poluzowanie prawa. Nie są już one obligatoryjne, jak również została zniesiona dziesięcioletnia klauzula limitacyjna.

3. Treść przepowiadanego słowa Bożego

Proboszcz parafii oraz wikariusz parafialny, pełniąc posługę słowa Bożego, stosując różnorodne formy przepowiadania, które w sposób wybrany zostały zaprezentowane wcześniej w niniejszym artykule, zobowiązani są do przestrzegania nauki głoszonej przez Kościół. Nad uniwersalnością przekazu wiary czuwa Urząd Nauczycielski Kościoła. Prawodawca kościelny wypowiada się na ten temat w kanonie 768. Czytamy tam: „§ 1. Głosiciele słowa Bożego powinni przedstawiać wiernym przede wszystkim to, w co należy wierzyć i co trzeba czynić dla chwały Bożej i zbawienia ludzi. § 2. Powinni także przekazywać wiernym naukę, jaką przedstawia Urząd Nauczycielski Kościoła o godności i wolności osoby ludzkiej, o jedności i trwałości rodziny oraz o jej zadaniach, o obowiązkach

¹⁷ J. Adamczyk, *Misje ludowe jako nadzwyczajna forma przepowiadania słowa Bożego w parafii. Aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Annales Canonici” 2014, nr 10, s. 84.

¹⁸ Por. H. Sławiński, *Znaczenie przepowiadania słowa Bożego w liturgii dla budowania wiary katechizowanych*, „Polonia Sacra” 21(2017), nr 2(47), s. 95.

¹⁹ Benedykt XIV, *Gravissimum supremi*, nr 9, <<https://www.vatican.va/content/benedictus-xiv/it/documents/enciclica--i-gravissimum-supremi--i--8-settembre-1745--il-ponte.html>>, dostęp: 08.05.2024.

²⁰ KPK/17, kan. 1349.

ludzi żyjących w społeczeństwie, jak również o kierowaniu sprawami doczesnymi zgodnie z porządkiem ustanowionym przez Boga”²¹.

Jednoznacznie możemy wskazać, że podmiotem normy prawnej są głoszący słowo Boże. Kaznodzieje mocą prawodawcy kościelnego są upoważnieni do przepowiadania tego, w co należy wierzyć oraz jak należy postępować, aby ostatecznie osiągnąć zbawienie. Nie mogą to być jedynie mowy mające na celu pouczenie. Źródłem dla tego kanonu jest soborowy dekret pt. *Christus Dominus*. Wskazuje on konieczność wyjaśniania prawd dotyczących życia Chrystusa, bez których nie można uważać się za osobę, która zna Syna Bożego. Soborowy tekst prezentuje także wartość ludzkiego postępowania, której nie należy interpretować jedynie w wymiarze doczesnym, ale widzieć jej wartość w perspektywie metafizycznej, przyczyniającej się ostatecznie do budowania Kościoła w wymiarze ziemskim i wiecznym²². Paragraf drugi tego kanonu wymienia literalnie zagadnienia, które są niezwykle istotne dla skuteczności realizacji normy. Wszystkie mają bardzo głębokie ujęcie antropologiczne. Wymienia się: godność i wolność osoby ludzkiej, jedność i trwałość rodziny, społeczny wymiar jednostki i zadania wobec społeczeństwa, organizację wymiaru życia doczesnego. Tematy te nie są zawsze i wszędzie obowiązkowe w każdej z form przepowiadania, ale stanowią wzorzec tego, co jest istotne dla rzeczywistego oddawania należnej chwały Bogu i ostatecznego osiągnięcia zbawienia. Podobne wskazania odnajdujemy w Kodeksie Pio-Benedyktyńskim, jednakże zawierał on także zbiór tematów, których nie należy poruszać. Prawodawca kościelny z 1917 r. zalicza do nich: sprawy polityczne, tematy świeckie i trudne oraz zagadnienia niezrozumiałe dla ogółu słuchaczy²³. Kładziono także większy akcent na konieczność uczestnictwa w niedzielnej Mszy Świętej oraz obowiązek słuchania kazań. Zaleceniem dla kaznodziejów natomiast było wystrzeganie się własnej chwały i poklasku zdobywanymi kunsztem oratorskim na rzecz okazywania ducha i mocy samego Chrystusa. Warto zwrócić uwagę na badania podjęte w tym zakresie przez Leslie Francis oraz Petera Atkinsa, anglikańskich teologów z wykształceniem psychologicznym. Wypracowali oni praktykę przepowiadania Bożego słowa opartą na czterech elementach. Są nimi: *sensing* – wrażenia, *intuition* – intuicja, *feeling* – uczucie, *thinking* – myślenie; w skrócie SIFT²⁴. Znajduje ona podstawę w różnych typach osobowości i w związku z tym w różnych sposobach odbioru otaczającej nas rzeczywistości, w tym także świata Biblii. Niezwykle interesujące okazały bardzo różne rezultaty zrozumienia tego samego słowa Bożego właśnie z uwagi na odmienność osobowości. Jest to zatem ważna informacja dla proklamujących Boże słowo, aby mieć świadomość różnic wynikających nie tylko z płci, wieku, życiowego doświadczenia, ale także z psychologicznego usposobienia słuchaczy.

²¹ KPK, kan. 768.

²² Paweł VI, *Dekret o pasterskiej misji biskupów w kościele „Christus dominus”*, „Acta Apostolicae Sedis” 58(1966), s. 678.

²³ KPK/17, kan. 1347.

²⁴ Zob. W. Chaim, *Metoda interpretacji i przepowiadania słowa Bożego SIFT w służbie kaznodziejstwa całą duszą*, „Roczniki Teologiczne” 61(2014), nr 12, s. 123.

4. Obowiązek dotarcia ze słowem Bożym do wszystkich

Norma kodeksowa, która ujmuje zagadnienie związane z koniecznością głoszenia słowa Bożego wszystkim ludziom, wprowadza rozróżnienie na dwie grupy. Do pierwszej z nich zaliczyć należy osoby, które z uwagi na warunki życia nie są w stanie korzystać z powszechnej opieki duszpasterskiej, ale są ludźmi dobrej woli, którzy mają wewnętrzne pragnienie życia zgodnie z zasadami wspólnoty Kościoła. Do drugiej grupy zalicza się natomiast wszystkich, którzy utracili łaskę wiary lub nigdy jeszcze nie słyszeli orędzia Jezusa. Niezależnie od tego podziału, rolą proboszcza i wikariusza jest dotarcie z posługą słowa Bożego do każdego człowieka. Rozpoczynając analizę tej normy, warto sięgnąć do analogicznego zapisu w Kodeksie Pio-Benedyktyńskim. Odnajdujemy tam prawo traktujące o konieczności starania się o akatolików przez proboszczów w przypadku parafii o ustalonej już organizacji hierarchicznej, natomiast na terenach dopiero organizujących się zadanie to jest zastrzeżone dla działalności Stolicy Apostolskiej²⁵. Wracając do najnowszego prawodawstwa, do osób mających trudności z dostępem do powszechnego duszpasterstwa zalicza się: emigrantów, wygnańców, uchodźców, nomadów oraz odbywających podróż morską. To wyliczenie, które nie jest taksatywnym, znajduje swoje źródło w kanonie 568. Wobec tych osób zaleca się powołanie kapelana oddelegowanego do posługi ściśle określonym grupom. Nie zawsze jednak będzie to najlepszym rozwiązaniem, dlatego też prawodawca sponuje również erygowanie parafii personalnej lub mianowanie wikariusza parafialnego dla tychże grup ze względu na narodowość, język lub egzystencjalną sytuację²⁶. Warto podkreślić, że proboszczowie parafii i wszyscy kapłani oddelegowani do pomocy proboszczom mają obowiązek (*obligatio*) urzeczywistnienia tego przepisu²⁷. Może się to dokonywać różnymi, lecz godziwymi sposobami, przy świadomości, że najwyższą wartość zawsze będzie mieć osobisty kontakt i indywidualna rozmowa. Podstawę prawną odnajdujemy w kanonie 528 § 1. Paragraf drugi traktuje natomiast o konieczności głoszenia Bożego słowa tym, którzy są odłączeni od wspólnoty Kościoła. Podobnie jak w paragrafie pierwszym, zostają określone grupy osób, których to dotyczy. Wymienić można: niewierzących, niepraktykujących lub zdechrystianizowanych²⁸. Prawodawca kościelny nie nakłada obowiązku przyjęcia głoszonej Ewangelii zwłaszcza przez tych, którzy przez przyjęty sakrament chrztu świętego zostali włączeni do Kościoła i podlegają jego prawodawstwu, lecz akcentuje zobowiązanie prawne głosicieli słowa Bożego, by Dobra Nowina rzeczywiście docierała do wszystkich ludzi, za których śmierć poniósł Jezus. Należy przy tym zachować zasadę poszanowania wolności religijnej każdego człowieka, jak również dostosować poziom przekazu wiary wobec ludzi, którzy na co dzień nie obcuja z nauczaniem Kościoła i przekazem słowa objawionego. Dużą uwagę temu zagadnieniu poświęcił papież

²⁵ Por. KPK/17, kan. 1350.

²⁶ *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, pod red. J. Krukowskiego, Poznań 2005, s. 477.

²⁷ Por. P. Kaleta, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 75.

²⁸ Tamże, s. 75.

Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio*. Akcentuje on aspekt misyjny działalności duszpasterzy w całokształcie przekazu nauczania tymi słowami: „Tematyka misyjna może stanowić ogromną pomoc dla nowej ewangelizacji narodów chrześcijańskich: świadectwo misjonarzy jest bowiem pociągające również dla tych, którzy są daleko, i dla niewierzących i przekazuje wartości chrześcijańskie. Kościoły lokalne winny zatem ożywiać swoją działalność duchem misyjnym jako zasadniczym elementem ich duszpasterstwa zwyczajnego w parafiach, stowarzyszeniach, grupach, zwłaszcza młodzieżowych”²⁹. W słowach tych odnajdujemy zgodność z podejmowanym tematem, gdyż traktuje on o środowiskach parafialnych, w których główną rolę do odegrania mają proboszcz oraz wikariusz. Jan Paweł II prezentuje otwarty katalog możliwości, którymi można posłużyć się dla lepszego zrealizowania określonego celu³⁰.

5. Przepisy prawne wobec przepowiadanego słowa

Realizacja zadania głoszenia Bożego słowa regulowana jest bez wątpienia przekazem biblijnym, który został podany do wierzenia i strzeżony jest powagą autorytetu Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Nie jest to jednak jedyna wytyczna, której muszą przestrzegać głoszący słowo pochodzące od Boga i skierowane do człowieka. Odnajdujemy bowiem ostatnią normę prawną odnoszącą się do przepowiadania Bożego słowa, która mówi o hierarchicznym aspekcie Kościoła, wymieniając rolę biskupa diecezjalnego i Konferencji Episkopatu danego kraju jako organów regulujących formę i treść przepowiadania³¹. Odnosząc się do urzędu biskupa diecezjalnego, to dopełnienie lepszego zrozumienia tego przepisu odnajdujemy w korelacji z kan. 386 i Instrukcji Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Prawodawca kościelny w przywołanym kanonie przypomina, że: „Biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i które należy stosować w obyczajach, sam często przepowiadając; ma również troszczyć się o to, by były starannie przestrzegane przepisy kanonów dotyczące posługi słowa, zwłaszcza homilii i nauczania katechetycznego, tak żeby wszystkim była przekazywana cała nauka chrześcijańska”³². Słowa te nie ingerują w kwestie formalne, którymi może posłużyć się dowolnie przepowiadający słowo proboszcz lub wikariusz, mając na względzie szacunek wobec Autora Biblii, którą przepowiada, lecz w kwestie materialne, by to, co głoszą, było wierne biblijnemu przekazowi i nie licowało jedynie z własną opinią lub poglądem, niemającymi pokrycia w katolickim

²⁹ Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, „Acta Apostolicae Sedis” 83(1991), s. 258–259.

³⁰ Por. P. Kaleta, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 75. Kongregacja ds. Biskupów zaleca, aby w dotarciu do tych wiernych wykorzystywać różne dostępne środki przekazu, w tym radio, telewizję, internet, portale społecznościowe i inne technologie informatyczne.

³¹ Zob. A. Domaszek, *Uprawnienia duchownych do przepowiadania Słowa Bożego w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 2007, nr 50/3–4, s. 58.

³² KPK, kan. 386 § 1.

nauczaniu. Biskup diecezjalny jest zatem wyposażony w prawo egzekwowania kościelnej dyscypliny, o czym mówi kanon 392 § 1. Odnosząc się do przytoczonej Instrukcji, zauważamy w niej odmienny punkt widzenia od kodeksowego. Norma prawna kładzie nacisk na przestrzeganie jurysprudencji i egzekwowanie jej braku, natomiast Kongregacja postuluje troskę biskupa diecezjalnego, którą winien wykazać poprzez umożliwienie głoszącym słowo Boże na terenie jego diecezji podniesienia kompetencji w tym zakresie. „Biskup diecezjalny winien troszczyć się o głoszenie homilii, wydając dla wyświęconych szafarzy również normy, wskazania i praktyczne pomoce oraz popierając spotkania i inne stosowne przedsięwzięcia, aby mieli często okazję do wnikliwej refleksji nad istotą homilii oraz znajdowali pomoc w jej przygotowaniu”³³. Zestawiając ze sobą brzmienie kanonu, jak również treść Instrukcji, otrzymujemy komplementarny obraz odpowiedzialności prawnej biskupa diecezjalnego za przekaz Bożego słowa. Paragraf drugi prezentuje pozaliturgiczne formy przepowiadania. Odnosi się on do szeroko rozumianych wypowiedzi udzielanych przez osoby duchowne, w tym proboszczów i wikariuszy, za pomocą wszelkich środków komunikacji dostępnych na danym etapie cywilizacji. Konferencja Episkopatu Polski w 2023 r. wprowadziła jednoznaczne rozróżnienie charakteru wypowiedzi udzielanych przez osoby duchowne, jak również świeckie pełniące kościelne urzędy. „Jedynie wypowiedzi tych duchownych, osób konsekrowanych i członków stowarzyszeń życia apostołskiego, którzy działają z wyraźnego upoważnienia własnego przełożonego, zgodnie z kan. 831 § 1 i 832 KPK, można uznawać za stanowisko instytucji kościelnej, w imieniu której się wypowiadają”³⁴. Pozostałe wypowiedzi są jedynie prywatnym zdaniem wyżej wymienionych podmiotów, które również podlega ocenie z racji stanu, do którego przynależą oraz zajmowanego stanowiska.

6. Zakończenie

Podjęte w tym artykule zagadnienie prezentuje kwestię przepowiadania słowa Bożego, która znalazła swoje miejsce w Kodeksie Prawa Kanonicznego w Księdze III, w rozdziale I. Punkt wyjścia stanowi urząd proboszcza i wikariusza parafialnego jako podmiotów odpowiedzialnych za przekaz Bożego słowa. Po prezentacji podstaw prawnych, upoważniających do pełnienia tego zadania, następnie zostały ukazane kodeksowe formy przepowiadania, w których najbardziej, a nade wszystko najczęściej realizuje się ta posługa. Następnie w sposób syntetyczny przybliżono treść tego, co winno być głoszone oraz obowiązek kanoniczny dotarcia z przekazem wiary do tych wszystkich, którzy z różnych

³³ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Redemptionis Sacramentum*, „Acta Apostolicae Sedis” 96(2004), s. 571.

³⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie występowania duchownych, członków instytutów życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego oraz niektórych wiernych świeckich w mediach*, p. 1, <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2023/03/Dekret_Ogolny_KEP_ws_wystepowania_w_mediach_2023_03_30.pdf>, dostęp: 10.05.2024.

przyczyn utracili bieżący kontakt z parafią. Na końcu zostało poruszone zagadnienie odpowiedzialności prawnej biskupa diecezjalnego i Konferencji Episkopatu odpowiedzialnych za całokształt przepowiadania, którym podlegają proboszcz i wikariusz z racji hierarchicznej struktury Kościoła. Kwestią otwartą, wartą dalszych rozważ, jest aspekt wolności słuchaczy słowa Bożego, do których dotarło orędzie Chrystusa za pomocą duszpasterzy, ale jednak świadomie i dobrowolnie je odrzucają. Powstaje pytanie, na ile kanoniczna konieczność głoszenia może ścierać się z wolnością słuchacza? Odnosząc się do zarysowanego problemu, we wstępie niniejszego artykułu dotyczącego różnorodności form przepowiadania ujętych w aktualnym prawodawstwie Kościoła, należy podkreślić, że obecny Kodeks Prawa Kanonicznego oferuje zróżnicowane i dobrze przygotowane pomoce homiletyczne mające na celu dobro duchowe wiernych. Toczący się spór o atrakcyjność i użyteczność proklamowanego słowa Bożego zawsze pozostanie kwestią indywidualną, zależną od wielu czynników, niemniej jednak to, co odnajdujemy w zapisach kodeksowych, stanowi fundamentalną pomoc kaznodziejską dla każdej parafii, a tym samym dla proboszcza i wikariusza jako odpowiedzialnych za przepowiadanie. Warunkiem koniecznym jest zatem obligatoryjność wczytania się ze zrozumieniem, jakie obowiązki spoczywają na głoszących słowo Boże, jak również zaadaptowanie różnych form kodeksowych w codziennej praktyce homiletycznej, aby rzeczywiście uczynić ją bardziej przystępną i tym samym zrozumiałą dla parafialnej wspólnoty.

BIBLIOGRAFIA

- Adameczyk J., *Misje ludowe jako nadzwyczajna forma przepowiadania słowa Bożego w parafii. Aspekt kanoniczno-pastoralny*, „Annales Canonici” 2014, nr 10, s. 79–102.
- Adameczyk J., *Wybrane formy przepowiadania słowa Bożego w parafii (kan. 770 KPK)*, „Analecta Cracoviensia” 50(2018), s. 239–254.
- Benedykt XIV, *Gravissimum supremi*, nr 9, <<https://www.vatican.va/content/benedictus-xiv/it/documents/enciclica--i-gravissimum-supremi--i--8-settembre-1745--il-ponte.html>>, dostęp: 08.05.2024.
- Brzozowski M., *Homilia*, w: *Encyklopedia Katolicka*, pod red. J. Walkusza, t. 6, Lublin 1993, kol. 1175.
- Chaim W., *Metoda interpretacji i przepowiadania słowa Bożego SIFT w służbie kaznodziejstwa całą duszą*, „Roczniki Teologiczne” 61(2014), nr 12, s. 117–136.
- Domaszk A., *Uprawnienia duchownych do przepowiadania Słowa Bożego w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawno-historyczny” 2007, nr 50/3–4, s. 51–67.
- Domaszk A., *Zdolność wiernych świeckich do przepowiadania słowa Bożego*, „Seminare” 2004, nr 20, s. 111–133.
- Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, „Acta Apostolicae Sedis” 83(1991), s. 258–259.
- Kaleta P., *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. III/1, Poznań 2023.
- Kantor R., *Prezbiter jako podmiot odpowiedzialny za przepowiadanie słowa Bożego w świetle obowiązującego magisterium Kościoła*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2012, nr 4.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 2022.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, pod red. J. Krukowskiego, Poznań 2005.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie występowania duchownych, członków instytucji życia konsekrowanego, stowarzyszeń życia apostołskiego oraz niektórych wiernych świeckich w mediach*, p. 1, <<https://episkopat.pl/wp-content/>

- uploads/2023/03/Dekret_Ogolny_KEP_ws_wystepowania_w_mediach_2023_03_30.pdf>, dostęp: 10.05.2024.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o mszach świętych z udziałem dzieci*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1977, nr 2–3, s. 84.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Redemptionis Sacramentum*, „Acta Apostolicae Sedis” 96(2004), s. 571.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Wprowadzenie do drugiego wydania Lekcjonarza mszalnego*, Poznań 2022.
- Paweł VI, *Dekret o pasterskiej misji biskupów w kościele „Christus dominus”*, „Acta Apostolicae Sedis” 58(1966), s. 678.
- Sławiński H., *Znaczenie przepowiadania słowa Bożego w liturgii dla budowania wiary katechizowanych*, „Polonia Sacra” 21(2017), nr 2(47), s. 79–101.
- Szewczyk L., *Chrystocentryzm w teorii i praktyce przepowiadania słowa Bożego*, „Studia Pastoralne” 2011, nr 7, s. 310–319.
- [Trzeci] *III Powojenny synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, pod red. B. Czyżewskiego, Gniezno 2001.

THE PARISH PRIEST AND VICAR AS PERSONS RESPONSIBLE FOR THE PREACHING OF THE WORD OF GOD

SUMMARY

On the basis of the norms contained in the Code of Canon Law, the author takes up the topic of the preaching of the word of God by the person of the parish priest and the parochial vicar. The presentation of the topic begins with an introduction to the canonical responsibility for the teaching task of the Church. The forms in which this can be done are then presented. The question of the content to be proclaimed and, consequently, the duty to reach everyone with the message of the good news of salvation is presented in a synthetic way. Not only to those who are practising the faith. The final issue is the current legislation issued by the Bishops' Conference in Poland concerning the issues previously raised, namely persons, content, form and legal responsibility. In this way, the topic has been presented from general legislation to national norms.

KEYWORDS: parish priest, parochial vicar, word of God, teaching task of the Church, Code of Canon Law